

Armenski genocid

Vinković, Tena

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:099310>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-26**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Povijesti

Tena Vinković

Armenski genocid

Završni rad

Mentor: doc.dr.sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2017.

Sveučilište J.J. Strossmayera

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Povijesti

Tena Vinković

Armenski genocid

Završni rad

Znanstveno područje: Humanističke znanosti, znanstveno polje: povijest i
znanstvena grana: hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

Mentor: doc.dr.sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2017.

Sažetak

U završnom će se radu govoriti o genocidu nad armenskim narodom, događajima koji su mu prethodili, kao i o posljedicama samoga genocida te kako se on promatra danas. Na samom će početku biti potrebno definirati pojam genocida te ga smjestiti u kontekst vremena i prostora; što je značio nekada, a što on podrazumijeva danas. Govorit će se o Osmanskom Carstvu krajem 19.st. te Armencima na njegovu području kako bi se razumjeli povodi genocidu. Pozornost će se posvetiti Mladoturcima, njihovom nastanku i ideologiji jer se upravo oni danas smatraju glavnim krivcima za provedeni genocid. Naglasak će biti na samom genocidu koji je sadržajno podijeljen na tri dijela: početak genocida, koji će se baviti 1915. godinom kao početnom, zatim deportacijama te logorima namijenjenim Armencima, i na kraju će se govoriti o situaciji u Turskoj državi po završetku rata. Rad će se zaključiti osvrtom na Armenski genocid iz današnje perspektive.

Ključne riječi: Osmansko Carstvo, Armenci, genocid, Mladoturci

Sadržaj

1. Uvod.....	5
2. Genocid kao pojam.....	6
3. Osmansko Carstvo u drugoj polovici 19. stoljeća.....	7
4. Armenci pod osmanskom vlašću.....	9
5. Mladoturski pokret.....	10
6. Masakr u Adani.....	13
7. Hamidijski masakr.....	14
8. Genocid nad Armencima.....	15
9. Deportacije i logori.....	18
10. Armenski genocid nakon Prvog svjetskog rata.....	19
11. Međunarodne reakcije i Armenski genocid danas.....	20
12. Zaključak.....	22
13. Slikovni prilozi.....	23
14. Izvori priloga.....	27
15. Popis literature.....	28

1. Uvod

Ovaj će se rad baviti jednim od najkontroverznijih i najstrašnijih događaja 20. stoljeća, ali i svjetske povijesti uopće - Armenskim genocidom. Na samom će se početku definirati pojam genocida, koji je i sam izazvao mnoge polemike i kontroverze u svojoj povijesti, te će se objasniti njegov nastanak. Obradit će se povijesne okolnosti koje su uvjetovale promjenu vlasti u Osmanskom Carstvu te kako je i zašto došlo do radikalizacije unutarnje politike Carstva. Poseban će se naglasak staviti na Armensku populaciju unutar Carstva te Mladoturski pokret kao pokret odgovoran za provođenje genocida. U središnjem dijelu rada govorit će se o razvoju genocida. Odgovorit će se na pitanja kako je i zašto do njega došlo te će se objasniti tijek njegova odvijanja i način izvršavanja. Govorit će se o deportacijama i logorima namijenjenim Armencima, kao i životu u njima. Kako vremenski period genocida obuhvaća razdoblje od 1915. do 1923. godine, obratit će se pozornost na situaciju u propalom Carstvu i nakon Prvog svjetskog rata, do uspostave Turske države, odnosno, prikazat će se položaj Armenaca u tome razdoblju. Na samome će se kraju pokušati objasniti međunarodna reakcija na događaje u Osmanskom Carstvu te svrstati Armenski genocid u suvremeni politički, ali i povijesni kontekst. Rad će se zaključiti slikovnim priložima koji će vjerno prikazati počinjene zločine.

2. Genocid kao pojam

Dvadeseto stoljeće smatra se stoljećem najvećeg znanstvenog, tehnološkog i civilizacijskog napretka u povijesti čovječanstva. S druge se strane smatra i stoljećem u kojem su počinjeni najveći zločini.¹ Početkom stoljeća dolazi do „prvog genocida 20. stoljeća“ počinjenog nad Armencima od strane Osmanskog Carstva. Zbog složenosti samog događaja, ali i problematike oko nemogućnosti njegova definiranja u to vrijeme, javlja se težnja da se zločin poput ovog jasno i precizno definira te da se, u skladu s međunarodnim zakonom, i sankcionira. Pravnici Haške konferencije već 1899. i 1907. shvaćaju kako se suočavaju sa slučajevima koji nisu pokriveni trenutnim zakonima, jer se nalaze iznad već kodificiranih ratnih zločina.²

Za vrijeme nacističkih ubojstava nad ruskim ratnim zarobljenicima tijekom 1941. godine britanski je premijer Winston Churchill, kako bi opisao počinjeni zločin, upotrijebio izraz *zločin bez imena*. Pojam *genocid* u to vrijeme nije postojao, a put do njegova stvaranja bio je dugačak, kao i prihvaćanja te integracije u međunarodni zakon. Prvi koji je uvidio potrebu uvođenja novog pojma za ovakvu vrstu zločina bio je poljsko-židovski odvjetnik Raphael Lemkin, koji je tijekom 1944. u svom djelu *Axis Rule in Occupied Europe* analizirao legalnost njemačke vlasti u okupiranim zemljama te po prvi puta spominje pojam *genocid*.³ U djelu Lemkin genocid definira kao:

„...koordinirani plan različitih akcija usmjerenih ka uništenju esencijalnih životnih temelja nacionalnih skupina s ciljem uništenja samih skupina. Ciljevi bi ovakvog plana bili dezintegracija političkih i društvenih institucija, kulture, jezika, nacionalnih osjećaja, religije i ekonomskog postojanja nacionalne skupine i uništenje osobne sigurnosti, slobode, zdravlja, dostojanstva pa čak i života pojedinaca koji pripadaju takvim skupinama.“⁴

Generalna skupština Ujedinjenih naroda 1946. prihvaća kategorizaciju genocida kao zločina, no ne pruža zakonsku definiciju istog. Nakon Lemkinove definicije te dugogodišnje pravne i jurisdiktičke borbe s Ujedinjenim Narodima i njihovim pravnim odborima, Ujedinjeni Narodi konačno odlučuju pojam *genocid* uvrstiti u međunarodni zakon i to 1948. godine na *Konvenciji o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida*. Konvencija je na snagu

¹ C., Fournet, *The Crime of Destruction and the Law of Genocide: Their Impact on Collective Memory*. Aldershot, England: Routledge, 2007. *eBook Collection (EBSCOhost)*, EBSCOhost (6. lipnja 2017.), str. 31.

² R., Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation- Analysis of Government- Proposals for Redress*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., 1944., str. 79.

³ R., Lemkin, Isto, str. 85.

⁴ R., Lemkin, Isto, str. 90.

stupila 12. siječnja 1951. godine te je uvrštena u nacionalne kaznene zakonike mnogih država kao i u Rimski statut međunarodnog kaznenog suda. Neki od poznatijih genocida u povijesti su Armenski genocid (1915.), Genocid nad Židovima (1939.-1945.) počinjen od strane nacističke Njemačke te genocid u Ruandi iz 1994. godine.⁵

3. Osmansko Carstvo u drugoj polovici 19.st.

Osmansko Carstvo tijekom 15. i 16. pripada najrazvijenijim europskim carstvima te je predstavljalo ozbiljnu prijetnju europskom geopolitičkom poretku. Do preokreta dolazi tijekom 17. i 18. stoljeća kada postepeno počinje gubiti karakteristike razvijenoga carstva, da bi tijekom 19. stoljeća oslabilo u tolikoj mjeri da ga europske velesile proglašavaju bolesnikom s Bospora.⁶

Uzroci slabljenja Osmanskog Carstva mnogobrojni su i višeslojni. U srednjem su vijeku osmanska znanost i tehnologija u mnogočemu bile naprednije od europske zbog uspješne sinteze europskih tehnoloških noviteta s orijentalnim (arapskim) intelektualnim ostavštinama poput matematike i filozofije. Tijekom 18. i 19. stoljeća znanost i obrazovanje postaju jedan od uzročnika kriza unutar Carstva jer su mnogi aspekti istih postali u velikoj mjeri dogmatični i konzervativni te se, kao takvi, nisu mogli nositi s modernizacijskim procesima koji su nezaustavljivo prodirali u Osmansko Carstvo iz Europe. Ovo je izravno utjecalo i na ekonomsku, odnosno, gospodarsku situaciju jer se nove proizvodne metode i oblici gospodarstva, koji su obilježili europsku povijest 18. i 19. stoljeća, nisu na vrijeme preuzele niti integrirale u zaostale, novovjekovne proizvodne metode i dobrim dijelom još uvijek feudalni gospodarski sustav Carstva.⁷

Sredinom 70-ih godina 19. stoljeća su, uglavnom zbog lošeg upravljanja i zlodjela pojedinih osmanskih visokih dužnosnika, počeli izbijati i prvi ustanci potlačenih balkanskih naroda protiv osmanske vlasti.⁸ Prvi takav ustanak izbio je u Bosni i Hercegovini, a ubrzo ga je slijedio onaj u Bugarskoj. Pridodavši tome brojne vojne neuspjehe poput poraza u rusko-

⁵ R., Lemkin, Isto, str. 95.

⁶ Skupina autora, *Povijest 15, Kolonijalna carstva i imperijalizam 1881-1914.*, Europress holding, Zagreb, 2008., str. 508-509.

⁷ Skupina autora, Isto, str. 508-509.

⁸ Skupina autora, Isto, str. 508-509.

turskom ratu (1877. -1878.), mirovni ugovor na Berlinskom kongresu tijekom 1878. te mir u San Stefanu iste godine kojima Osmansko Carstvo gubi velik dio teritorija i utjecaja u europskoj politici, duboka kriza Carstva postaje vidljiva i na političkoj karti svijeta.⁹ Velika Britanija nastojala je iskoristi poraz Carstva zahtijevajući od njega predaju Cipra kao britanske kolonije u istočnoj Anadoliji, zauzvrat nudeći zastupanje u Berlinu. Potpisivanjem Ciparske konvencije Velika je Britanija, uz željeni Cipar, na sebe preuzela i obvezu nadgledanja reformi u krajevima naseljenim kršćanskim stanovništvom osmanske Azije – Armencima. Na Berlinskom su kongresu obećane reforme koje je Carstvo trebalo provesti, a nadgledati Europa. Armensko pitanje na sebe su preuzeli Britanci, ne pazeći pritom ima li Osmansko Carstvo dovoljno sredstava za provedbu reformi.¹⁰

Najvažniji europski koncept koji je svoj put našao u Osmanskom Carstvu zasigurno je bio ideja nacionalizma, tada izuzetno raširena i u ostalim europskim zemljama.¹¹ Zbog izrazito heterogene strukture stanovništva, ali i zbog gospodarsko-financijske krize Osmansko je Carstvo bilo izrazito plodno tlo za pokretanje nacionalnih ideja diljem svog teritorija. Pritisak nacionalnih i liberalnih tendencija koje se šire iz Europe dovode do stvaranja panislamske ideje koja traži jedinstvo svih muslimana pod vodstvom turskog sultana, zatim osmanlijske ideje prema kojoj su građani turskog carstva Osmanlije bez obzira na njihovu vjersku pripadnost te konačno sveturku ideju kojoj je cilj ujedinjenje svih naroda turske grupe jezika na cijelom teritoriju Carstva.¹² Opstanak Carstva u prvom je redu ugrožavala njegova unutrašnja situacija, samovolja vlasti, loša organizacija uprave, razgranata korupcija, reakcionarnost vladajućeg sloja, tlačenje neturskih naroda te privredna i kulturna zaostalost. Uzme li se u obzir i jačanje osjećaja za vlastitu nacionalnu pripadnost potlačenih naroda (Grci, Armenci, Bugari, Srbi, Crnogorci...) vidljivo je da su napetosti i sukobi između nestabilne središnje vlasti i potlačenih naroda bili neizbježni.¹³

⁹ Skupina autora, Isto, str. 512.

¹⁰ I., Despot, *Armensko pitanje u kasnom Osmanskom Carstvu (2)*, na: <http://povijest.net/armensko-pitanje-u-kasnom-osmanskom-carstvu-2/> (29. kolovoza 2017.)

¹¹ U., Ümit Üngör, *Armenian Genocide, 1915.*, na: <https://www.niod.nl/sites/niod.nl/files/Armenian%20genocide.pdf> (17. lipnja 2017.), str. 46.

¹² Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta 1850-1918*, Otokar Keršovani, Zagreb, 1973., str. 7000.

¹³ Skupina autora, Isto, str. 7000.

4. Armenci pod osmanskom vlašću

Armenci pripadaju indoeuropskoj skupini naroda, ali se njihova etnogeneza ne može sa sigurnošću utvrditi. U stvaranju armenskoga naroda veliku su ulogu imale antička carstva Hetita i Mitana, kao i mnoga plemena, poput plemena Nairi. Područja koja su nastanjivali kasnije formirani Armenci obuhvaća područje Armenske visoravni, točnije, područje južnog Kavkaza, između Crnog i Sredozemnog mora na sjeverozapadu i zapadu te Kaspijskog jezera na istoku. Armenski je teritorij tijekom 15. i 16. stoljeća prelazio iz turskih u iranske ruke i obrnuto, da bi polovicom 19. stoljeća u potpunosti palo pod osmansku vlast.¹⁴

Za položaj Armenaca unutar Carstva od presudne je važnosti bila njihova vjerska opredijeljenost. Naime, Armenci su početkom 4. stoljeća, kao prvo kraljevstvo u svijetu, proglasili kršćanstvo službenom religijom. Njihova se kršćanska pripadnost kasnije afirmirala u sklopu istočne pravoslavne crkve, točnije, unutar autokefalne Armenske apostolske crkve, koja kasnije tijekom 19. stoljeća postaje okosnica i glavno uporište stvaranju i održavanju armenskog nacionalnog identiteta. Vjerska je pripadnost unutar Carstva uvelike utjecala na njihov položaj. Zbog svoje su nemuslimanske vjeroispovijesti Armenci bili u potlačenom položaju naspram većinskog muslimanskog stanovništva. Iako su kao nemuslimanski stanovnici (dimije) imali pravo na prakticiranje vlastite religije, privatno vlasništvo i relativno autonoman položaj unutar Carstva u obliku mileta (autonomnih administrativno-upravnih vjerskih jedinica), ipak su bili diskriminirani od strane muslimanske populacije, ali i same državne vlasti. Veća porezna davanja kršćanskog u odnosu na muslimansko stanovništvo, nejednakost pred zakonom, diskriminiranje na osobnoj razini (nazivanje pojedinaca *nevjernicima*) i učestali pokušaji islamizacije obilježavaju položaj Armenaca tijekom cijelog razdoblja osmanske vladavine.¹⁵

Inferiorni se položaj Armenaca unutar Carstva nije temeljio samo na vjeroispovijesti, nego dobrim dijelom i na ekonomskoj razini samih Armenaca. Ove informacije donosi nizozemski povjesničar Ugur Ümit Üngör:

„Osmanski su Armenci imali značajan ekonomski razvoj kroz 19. stoljeće. Prema armenskoj financijskoj i industrijskoj eliti, urbanoj srednjoj klasi i vještim obrtnicima osmanska se vlast odnosila relativno blago. Ekonomska je elita financirala društvene organizacije kao što su

¹⁴ U., Ümit Üngör, Isto, str. 47.

¹⁵ U., Ümit Üngör, Isto, str. 47.

škole, bolnice i zaklade. Armenci su postali carski arhitekti, oružari, urari i stolari; bili su odgovorni za carsku kovnicu, industriju topova i brodogradnje te su dominirali trgovinom. Armenske trgovine u Istanbulu su se uspješno protezale do europskih gradova poput Marseillea i Manchestera. Kao rezultat ove renesanse armenska je elite stekla ekonomsku moć, ali ne i političku.“ Ovakav je nerazmjern ekonomski razvoj rezultirao zavišću osmanskih gospodarstvenika.¹⁶

Ovakav u jednu ruku potlačen, a u drugu povlašten status Armenaca naći će se pod snažnim napadima nakon rušenja centralističke i autokratske vladavine sultana Abdul Hamida II. Mladoturskom revolucijom 1909. te radikalizacijom osmanske unutarnje, odnosno, nacionalne politike pod vladavinom Mehmeda V Rešada.¹⁷

5. Mladoturski pokret

„Razvoj gospodarstva pratio je u određenoj mjeri i usvajanja sve većeg niza europskih društvenih ideja. Takvu situaciju, povezivanu sa stalnom željom nekih osmanskih krugova da se država obnovi i pomladi, potkraj 19. stoljeća sultanovo represivno djelovanje više nije moglo kontrolirati. Tako je osnovan pokret Mladoturaka.“¹⁸ Prema mnogim svojim osobitostima ovaj pokret podsjeća na razne europske nacionalne pokrete u 19. stoljeću. Mladoturke su u isto vrijeme činili i nacionalisti i liberali te su predstavljali zakašnjeli utjecaj Francuske revolucije na području Istoka. Zbog društvene strukture Carstva, ovaj su pokret pretežito podržavali vojnički krugovi koji izlaz iz zaostale i despotske vladavine sultana Abdul Hamida II (1876. – 1909.) vide isključivo u oružanoj revoluciji.¹⁹

Od 1889. godine u Osmanskom Carstvu jača opozicija protiv postojeće vlasti; opoziciju uglavnom čine intelektualni krugovi i oficiri. Aktivan otpor protiv Abdul-Hamida osobito se stvara u gradovima, a najjača opozicijska grupa je *Društvo za napredak i jedinstvo* što su ga 1889. u Carigradu osnovali studenti Vojne medicinske akademije.²⁰

¹⁶ U., Ümit Üngör, Isto, str. 47.

¹⁷ Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta 1850-1918*, str. 7003.

¹⁸ Skupina autora, *Povijest 15*, str. 514.

¹⁹ Skupina autora, Isto, str. 514.

²⁰ Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta 1850-1918*, str. 7003.

Temeljni cilj ove ilegalne organizacije bio je ponovno donošenje ustava iz 1876. godine. Najznačajniji predstavnici su povjesničar i ideolog Yusuf Akçura, sociolog Ziya Gökalp, oficir Ismail Enver-paša i general, kasniji predsjednik vlade Kemal-paša, poznatiji pod svojim nadimkom Atatürk. Mladoturci su bili autentični reformatori, ali se činilo da su neki od njih dali apsolutnu prednost nacionalističkoj dimenziji svoje vjere.²¹

Njihova politička artikulacija bio je Ured za jedinstvo i napredak i u njemu je bila sadržana ideološka moć. Državu su zamišljali kao novi kulturni i edukacijski vezivni materijal, utemeljen na meritokraciji i sekularnosti. Mladoturci su djelovali kao ilegalna organizacija u borbi frakcije protiv vojnih i političkih elita. Članovi organizacije napustili su demokratske ideale i idealizam te doveli zemlju do ustanaka, reinkarnacije osmanskih metoda, politički legitimiranog nasilja i radikalizacije države.²²

Ideologija Društva predstavljala je tri glavne struje: otomanizam, islamizam i turkizam. Ovu je trihotomiju formulirao povjesničar Yusuf Akçura koji je 1904. napisao utjecajni manifest *Tri vrste politike*. U tom pamfletu Akçura tvrdi da otomanska politička elita stoji na granici odbijanja otomanizma i islamizma: prvo putem vjerske nesloge, drugo kroz dobro razvijeni nacionalizam unutar neturskih muslimana, kao npr. Albanaca. Njegov je zaključak kako bi ljudi trebali prihvatiti turski nacionalizam kao njihov vodeći ideološki princip. Odjek ovih misli pronašao je u djelima Ziya Gökalpa, sociologa koji je napisao pozamašnu građu o turskom nacionalizmu tijekom svoje karijere. Njegovi najpoznatiji spisi obuhvaćaju poturčivanje Osmanskog Carstva, kao npr. na poljima jezika, religija, javnog života, etike i ekonomije. U svojim člancima i pjesmama, Gökalp veliča vrline turske kulture i povijesti i izražava otvoreno neprijateljstvo naspram neturskih dijelova stanovništva.²³

Slabljenje Carstva radikaliziralo je kako unutarnju političku kulturu tako i ideologiju Društva. Jedna od najradikalnijih frakcija razvila je oblik izrazito etničkog turskog nacionalizma vođenog kolektivnom mržnjom prema Armencima. Atmosferu u Carstvu dodatno pogoršava gubitak teritorija tijekom Drugog balkanskog rata 1913. godine, o kojoj piše nizozemski povjesničar Ugur Ümit Üngör:

²¹ Skupina autora, *Povijest 15*, str. 516.

²² Z. Budimir, *Genocid nad Armencima: prvi moderni genocid*, u žarištu: politike povijesti na: file:///C:/Users/Acer/Downloads/PA_21_Budimir.pdf, str. 23. (18. lipnja 2017.)

²³ U., Ümit Üngör, *Isto*, str. 48.

„Gubitak glavnih osmanskih gradova, osobnog vlasništva i ljudskih života te očaj vezan za nesposobnost vojske povrijedili su ponos osmanske elite. Osmansko društvo, kultura i identitet su pretrpjeli težak udarac. Od 1913. na dalje nacionalisti su vjerovali kako ideja ujedinjenog osmanskog identiteta više nije realna. Rat je također učvrstio mit o *nožu u leđa* od strane osmanskih kršćana. Tenzije su rasle među političarima, dok je Društvo provociralo, optuživalo, klevetalo i opominjalo osmanske Bugare, Grke i Armence u parlamentu.“²⁴

Državnim udarom 23. siječnja 1913. godine, Mladoturci uspostavljaju diktaturu bez parlamentarne podrške. Naime, parlament je ušutkan, članovi opozicije su zastrašivani ili ubijani, a Mladoturci se uspijevaju infiltrirati u birokratski aparat Osmanskog Carstva. Državni je udar doveo do koncentracije moći uz pomoć koje su Mladoturci preobrazili multietničko osmansko društvo u homogenu tursku nacionalnu državu.²⁵ Novi režim nije naišao na podršku stanovništva te je svaka opasnost kontrarevolucije nasilno suzbijana. Ovo je vidljivo još na pokušaju kontrarevolucije 1909. godine u kojoj su reakcionarni dijelovi osmanske vojske, zajedno sa studentima islamske teologije pokrenule oružani ustanak protiv novouspostavljene vlasti. Nakon pobjede režimske vojske vođe ustanka su podvrgnuti vojnom sudu, dok je dio ustanika svoj bijes okrenuo prema Armencima koje su smatrali pobornicima ponovnog uspostavljanja ustava iz 1876. Intervencijom osmanske vojske, koja je pozvana radi stabiliziranja situacije, dolazi do izbijanja nasilja nad armenskim stanovništvom u događaju poznatim pod imenom Masakr u Adani u kojemu je prema nekim podacima živote izgubilo od 15 000-30 000 Armenaca. Ovim događajem dolazi do prve agresije na armensku populaciju, koja će eskalirati izbijanjem Prvog svjetskog rata.²⁶

Mladoturski režim koji je počinio genocid izopačena je i radikalizirana forma pokreta koji je inicijalno bio kozmopolitskog karaktera i u savezništvu s armenskom nacionalnom idejom. Mladoturska ideologija bila je panturanistička ideologija sa snažnim utjecajem socijaldarvinističkih ideja. Točke potpore mladoturskog režima bile su vojna i politička srednja klasa, osobito muslimanske izbjeglice i useljenici.²⁷

²⁴ U., Ümit Üngör, Isto, str. 49-50.

²⁵ U., Ümit Üngör, Isto, str. 50.

²⁶ U., Ümit Üngör, Isto, str. 51-52.

²⁷ Z., Budimir, Isto, str. 23.

6. Masakr u Adani

Godine 1909. u Carigradu izbijaju nemiri predvođeni pripadnicima Ahrar stranke (nazivani liberalima u Carstvu unatoč njihovoj suradnji s najkonzervativnijim dijelom društva u borbi protiv Mladoturaka) koji prisiljavaju vladu na podnošenje ostavke. Spomenuti su nemiri izazvali burne reakcije među Mladoturcima koji se pod Mahmud Sevket-pašom reorganiziraju i osvajaju Carigrad. Posljedica puča bila je smjena Abdül Hamida II, unatoč tome što je on podržavao pučiste, te postavljanje njegovog brata Mehmeda V Reşada za sultana. Na vijesti o izbijanju puča u Carigradu reagirao je ostatak zemlje. Situacija je bila izuzetno opasna na području Adane zbog miješanog stanovništva i ukidanja moći lokalnih velikih turskih posjednika. Na spomenutom su području kršćani bili u većini, a broj Armenaca povećavao se nakon pokolja u Sasunu. Prema procjenama, na tom je području bilo oko 400 000 stanovnika, pri čemu su kršćani bili u blagoj većini, ali je postojalo šest kršćanskih zajednica. S druge strane, rastao je i broj muhadira (muslimanske izbjeglice iz Bosne i Hercegovine, Bugarske, Istočne Rumelije te s Kavkaza) što je rezultiralo porastom naoružanja. Konzervativne su snage raširile glasine kako Armenci pripremaju ustanak u Adani što dovodi do pokolja gotovo 17 000 Armenaca. Iako se ne može reći da je vodstvo Mladoturaka sudjelovalo u masakru i da je to bio planirani događaj, razlika između službenih (17 000 ubijenih Armenaca) i neslužbenih brojaka (2000 ubijenih Armenaca) o stradalima dokazuje kako je novi mladoturski kabinet nastojao zataškati događaj ili barem umanjiti njegov značaj zbog sudjelovanja članova mladoturskog kabineta u masakru. Sam događaj uvelike je narušavao njihovu sliku kakvu su nastojali stvoriti u javnosti - sliku zagovaratelja jednakosti svih građana Carstva.²⁸

Ovim događajem dolazi do prve agresije na armensku populaciju, koja će svoj vrhunac doživjeti izbijanjem Prvog svjetskog rata.²⁹

²⁸ I., Despot, Armensko pitanje u kasnom Osmanskom Carstvu (4), na: <http://povijest.net/armensko-pitanje-u-kasnom-osmanskom-carstvu-4/> (30. kolovoza 2017.)

²⁹ U., Ümit Üngör, Isto, str 51-52.

7. Hamidijski masakri

Hamidija je naziv za konjičku plemensku regimentu sastavljenu od kurdskih, turskih i arapskih plemena, a nastalu u Osmanskom Carstvu najvjerojatnije 1890. godine. Danas je učestalo mišljenje kako su hamidije činili isključivo Kurdi. U povelji iz 1891. godine stoji kako su razlozi stvaranja bili vojni red i obrana države od agresije i infiltracije stranih subjekata. Dva su osnovna razloga za stvaranje spomenutih jedinica nedostatak novca i potreba smanjivanja učinkovite vojske s 250 000 na 190 000 te želja da se na neki način spomenuta plemena privuku centralnoj vlasti i postanu njezini odani podanici.³⁰

Hamidijski masakri ili Armenski masakri između 1894. i 1896. godine odnose se na masovno ubijanje armenskog stanovništva koje je provelo Osmansko Carstvo pod vodstvom Abdula Hamida II, zvanog Crveni sultan.³¹ Masakru je prethodilo nastojanje osmanske vlade za buđenjem protuarmenskih osjećaja kod susjednih im Kurda. Ta je činjenica, uz dizanje poreza, dovela do armenskog ustanka. Prilikom bilježenja armenskih zločina, naveden je podatak kako su muslimani bili prisiljeni ljubiti kršćanski križ te se zahtijevalo njihovo preobraćenje. Zabilježeno je da su mnogim Turcima prilikom armenske agresije iskopane oči te odrezane uši. Dvije godine kasnije, dvadeset osam naoružanih armenskih revolucionara zauzelo je Osmansku banku u Istanbulu kako bi privukli pažnju međunarodne javnosti. Opsada je potrajala četrnaest sati te je završila smrću deset Armenaca i isto toliko turskih vojnika. Iako su europske novine s oduševljenjem pisale o hrabrosti nekolicine Armenaca, uslijedila je turska odmazda. Vojni odredi sastavljeni pretežno od Turaka pobili su oko 50 000 Armenaca, dok konačan broj armenskih žrtava u razdoblju od 1894. do 1896. iznosi oko 250 000 ubijenih. Tome treba dodati milijun opljačkanih ljudi lišenih svoje imovine, na tisuće otetih žena i tomu slični zločini. Uništeni su i brojni gradovi i sela, srušeno je više stotina crkava, 328 ih je pretvoreno u džamije, a na tisuće je Armenaca islamizirano. Stupanj upletenosti osmanske vlade u pothvate ovih paravojnih odreda nije poznat te i danas predstavlja predmet brojnih diskusija. Abdul Hamid II spomenuti je događaj opisao kao "smanjenje pučanstva".³² Već iz same definicije tadašnjeg sultana Carstva očituje se turska netrpeljivost prema armenskom stanovništvu jer je ubojstvo tolikog broja stanovništva smatrano potrebnim kako bi se određeni teritorij očistio i naselio muslimanima.

³⁰ I., Despot, *Armensko pitanje u kasnom Osmanskom Carstvu* (3), na: <http://povijest.net/armensko-pitanje-u-kasnom-osmanskom-carstvu-3/> (30. kolovoza 2017.)

³¹ Z., Budimir, Isto, str. 23.

³² L., Pejić, *Armenski genocid: sto godina poslije* (1. dio) na: <http://www.h-alter.org/vijesti/armenski-genocid-sto-godina-poslije-1-dio> (21. lipnja 2017.)

Gledano iz današnje perspektive, Hamidijski masakri nisu genocid. Povod nasilju bio je gušenje pobune protiv dvostrukog oporezivanja, a samo nasilje feudalnog je tipa. Hamidijski masakri posjeduju predgenocidni karakter s obzirom na to da su otvorili proces opsežnih masakra koji je obuhvatio zemlju. Stvoreno je stanje temeljeno na činjenici da nije bilo pokušaja sprječavanja i odvratanja od napada kao ni predviđene kazne za taj čin. To je rezultiralo turskom naklonjenošću nasilju kao rješenjem za sukobe s nemuslimanskim stanovništvom. Hamidijski su masakri potvrdili mogućnost Carstva za provođenje masovnih zločina kao i izbjegavanje njihovih posljedica zbog nepostojanja institucija za zaštitu armenske manjine. Razlog zašto potpuni genocid nije počinjen od 1894. do 1896. godine jest predanost islamu, miletskom sustavu i težnji za očuvanjem postojećeg poretka. Nedostajao je kontekst koji su kasnije stvorili Mladoturci nakon uvođenja Turske u Prvi svjetski rat.³³

8. Genocid nad Armencima

Provođenje samog genocida obuhvaćalo je dvije faze: fazu prisilnih deportacija od svibnja do rujna 1915. te fazu premještanja preživjelih u logore na sjeveru Sirije i u Mezopotamiji.³⁴

Provedba genocida nad Armencima trostruko je racionalizirana: vjerskom, ekonomskom te vojnom nuždom. Osmansko je Carstvo doživljavalo preobrazbu iz multietničkog carstva u nacionalnu državu, a armenski je element zbog kršćanskog identiteta onemogućavao integraciju. Stvorio se strah da su Armenci produžena ruka kršćanstva koja radi na rušenju Carstva. Izvor neprijateljstva i netrpeljivosti prema Armencima leži i u armenskom statusu bogate manjine. Armenska je zajednica doživljavala kulturnu renesansu radi svog društvenog i ekonomskog razvoja.³⁵ Michael Mann turski put prema genocidu vidi kao povećano kretanje između pojedinih rješenja armenskog pitanja. Prvo rješenje, ili plan A, podrazumijevalo je kompromis s armenskom stranom, na što se odnosi razdoblje savezništva armenskih i turskih nacionalista te ideja konstitutivnog ustroja monarhije. Politika je napuštena zbog pogoršanja odnosa kao izravna posljedica Prvog svjetskog rata, koji je Armence odredio kao neprijatelje. Planom B odmiče se armensku populaciju s pozornice rata.

³³ Z., Budimir, Isto, str. 23.

³⁴ Z., Budimir, Isto, str. 24.

³⁵ Z., Budimir, Isto, str. 24.

Deportacije su se u početku odnosile samo na bojišnice. Ratni neuspjesi i pomicanje bojišnica prema unutrašnjosti radikalizirali su i politiku deportacije koja se sada počela odnositi i na cjelokupan prostor i armensko stanovništvo Anatolije (Plan C), uporišta, čiji je gubitak značio i vojno-političko uništenje Carstva.³⁶

Osmanska je vlada tražila povod za početak sustavnog progona i istrebljenja armenske populacije, a prilika se pojavila u prosincu 1914. kada dolazi do bitke kod Sarikamiša u kojoj se, u sklopu Kavkaške kampanje, sukobljavaju Osmansko i Rusko Carstvo. Zbog nepripremljenosti osmanske vojske na klimu kavkaskog područja dolazi do ruske pobjede i ubijanja preko 40 000 osmanskih vojnika. Ministar rata Enver-paša pri povratku u Carigrad proglašava Armence izdajnicima Carstva te ih optužuje za suradnju s neprijateljem, jer su mnogi Armenci rat vidjeli kao jedinstvenu priliku za njihovu dezintegraciju iz Carstva i stvaranje vlastite nacionalne države.³⁷

U veljači 1915. godine osmanska vlada izdaje Enver-pašinu direktivu pod nazivom *Directive 8682* kojom se nalaže povećanje sigurnosti i mjera opreza svim vojnim jedinicama te se ujedno na demobilizaciju pozivaju svi armenski službenici vojske. Direktiva je optužila armenske vojnike za otkrivanje vojnih tajni Ruskom Carstvu. Za kaznu su postavljeni u radničke bataljune u kojima su trebali pružati logističku podršku regularnoj vojsci. Ovaj se događaj može smatrati prvom sustavnom segregacijom Armenaca, ali i samog genocida, jer su mnogi vojnici u radničkim bataljunima pogubljeni od strane odmetnika iz ruske vojske i lokalnih bandi.³⁸

Guverner vanskog vijaleta Cevdet Belbez 19. travnja 1915. zahtijeva od stanovnika glavnog grada vijaleta Vana isporuku 4000 armenskih vojnika za potrebe održavanja kavkaskog fronta. No Armencima je bilo jasno kako je isporuka vojnika bila službena priča ispod koje se zapravo krilo ubijanje isporučenih muškaraca kako bi se grad ostavio bez učinkovite obrane. Belbez je ovu metodu zavarivanja već koristio u obližnjim selima, navodno tražeći oružje i vojnike, no zapravo kako bi inicirao masakre.³⁹ Armenci, kako bi dobili na vremenu, pristaju na isporuku petstotinjak muškaraca uz novčanu nadoplatu za ostatak na što je guverner proglasio stanje pobune u gradu te se zakleo ugušiti ju pod svaku

³⁶ Z., Budimir, Isto, str. 24.

³⁷ E., J. Erickson, i M., Uyar, *A military history of the Ottomans*, Greenwood Publishing Group, Santa Barbara, California, 2009., str. 263.

³⁸ P. Balakian, *The burning Tigris: A history of the Armenian genocide*, Harper Perennial, United States of America, 2003., str. 445.

³⁹ P. Balakian, Isto, str. 445.

cijenu. Nakon opsade grada, koja je trajala do pristizanja ruske pomoći opkoljenim stanovnicima, javljaju se prve reakcije od strane američkog ambasadora Henrya Morgenthaua koji zahtijeva izvještaj od samog ministra Enver-paše. Osmanski visoki dužnosnici na optužbe odgovaraju kako su, zbog neposluha i suradnje s neprijateljem, opravdani progoni i suđenja svih etničkih Armenaca.⁴⁰

Specijalni ured otomanske vlade, *Teşkilat-ı Mahsusa*, osnovan 1911. godine, bio je jedan od najvažnijih organa u organiziranom pokolju armenskog stanovništva. Izbijanjem Prvog svjetskog rata, navedeni ured postaje "vlada u vladi" bez potrebe za odobrenjem za djelovanje. Godine 1915. organizacija sudjeluje u puštanju najozloglašnijih kriminalaca iz turskih zatvora u svrhu pratnje armenskih deportacijskih kolona. Isti su ljudi bili poticani na ubojstva, silovanja, krađe i različite brutalnosti nad prognanicima.⁴¹

Armensko stanovništvo ubijano je smrtonosnim injekcijama, gušeno u plinskim komorama ili spaljivano. Trupla su u većini slučajeva bila bacana u Crno more, a Eufratom su danima plutali leševi kao hrana psima i lešinarima. Pronađeni su i dokazi o postojanju mjesta na kojima su bila ubijana armenska djeca. Naime, u prostorijama nekoliko škola mali su Armenci odvođeni pod izgovorom kupanja, a naposljetku su trovani. Navodno je 2 000 siročadi, koja su dotad jedva preživjela u užasnim higijenskim uvjetima, odvedeno u pustinju negdje u blizini grada Deir ez-Zor, te su pobijena dinamitom postavljenim u njihova kolica. Neka su djeca zatvarana i živa spaljivana u spiljama. Zadaća je bila povjerena Čečenima i lokalnim nomadskim plemenima. Mnogi su Turci poludjeli od stravičnih prizora egzekucije nevinih ljudi, a ruskim su vojnicima rekli kako se smrad spaljenih trupala danima zadržavao u pustinjskom zraku.⁴²

Postoje i svjedočanstva njemačkih časnika o zatvaranju Armenaca u crkve koje su zatim paljene. U Rusiju je pobjeglo 300 000 ljudi, a 400 000 ih je prešlo na islam.⁴³ Godine 1917. i 1918. ubijanja su zahvatila i ruske Armence na područjima zaposjednutima u ratu, što implicira na pokušaj da se genocid s ograničenog prostora proširi na armensku populaciju uopće.⁴⁴

⁴⁰ P., Balakian, Isto, str. 445.

⁴¹ L., Pejić, *Armenski genocid: sto godina poslije* (2. dio) na: <http://www.h-alter.org/vijesti/armenski-genocid-sto-godina-poslije-2-dio> (23. lipnja 2017.)

⁴² L. Pejić, Isto, 2

⁴³ L., Pejić, Isto, 2

⁴⁴ Z., Budimir, Isto, str. 24.

9. Deportacije i logori

Postojanje logorskog sustava potvrđuje genocidnost nakane zločinačkog režima. Logori su bili završni dio operacija u kojima su se odvijala posljednja grupiranja stanovništva po dobnospolnim skupinama kao i njihova eksterminacija. S obzirom na to da se logorski sustav nalazio na pustinjskome jugu zemlje njegovo postojanje pobija i nadilazi priču o vojnoj nužnosti deportacije, uklanjanja stanovništva, kršćanskoj zavjeri i gerilskom rušenju režima. Žrtve su ubijane tjednima nakon što su deportirane, daleko od vojnih zbivanja.⁴⁵ Nakon pogubljenja armenskih intelektualaca, kao i vojnika koji su ili iscrpljeni do smrti u radnim kampovima ili jednostavno pogubljeni, 26. svibnja 1915. godine osmanske su vlasti pod izgovorom "državne sigurnosti" posebnim zakonom odobrile deportacije tzv. sumnjivih grupa.⁴⁶

Tadašnji ministar unutrašnjih poslova, Talat-paša, poslao je pismenu zapovijed guvernerima provincija u kojoj se izrijeком "ukida pravo Armencima da žive i rade na teritoriju Turske". Tri dana poslije, 29. svibnja 1915., donesen je "Privremeni zakon o deportaciji", dok su nekoliko mjeseci poslije na snagu stupile i odredbe koje su omogućile vladi konfiskaciju imovine Armenaca. Ustrojena su i tri nova vladina ureda, *Katibi Mesul*, *Murrahas*, i *Umumi Müfettish*, čiji su se činovnici te inspektori trebali pobrinuti da svi zakoni i odredbe državnog vrha budu provedeni. Izdana zapovijed o deportaciji Armenaca iz ratnih zona odnosila se na relokaciju prema logorima u sjevernoj Siriji, a progoni i internacije potrajali su sve do 1923. kada je međunarodno priznata Republika Turska.⁴⁷

Priznavanje ovog zakona zgrozilo je zapadni svijet, osobito Njemačku i Austriju, čiji se radnici nalaze na području Armenije zbog izgradnje Bagdadske željeznice. Povjesničar Hans-Lukas Kieser tvrdi kako su osmanski činovnici i službenici bili itekako svjesni da je deportacijski zakon bio uvod u genocid.⁴⁸ Armenci su bili prisiljeni krenuti prema sirijskoj granici preko pustinje, a glavno odredište je bio grad Deir ez-Zor. Osmanlije nisu pružali logističku potporu potrebnu za preživljavanje, što je dovelo do smrti nekoliko stotina tisuća Armenaca. Talaat-paša bio je svjestan da ovakav način deportacije vodi Armence u sigurnu smrt, no svejedno je nastavio s istim postupkom. Svjedoci su vidjeli tisuće ljudi koji nisu imali osnova sredstva za život. Radnici spominju da je jedan od načina deportacija bio

⁴⁵ Z., Budimir, Isto, str. 24.

⁴⁶ L., Pejić, Isto, 1

⁴⁷ L., Pejić, Isto, 1

⁴⁸ T., Akçam, *From empire to republic: Turkish nationalism and the Armenian genocide*, Zed Books, 2004, str.174

prijevoz Armenaca u vagonima namijenjenima za stoku. General Friedrich Freiherr Kress von Kressenstein navodi kako je „nezadovoljavanje osnovnih životnih potreba Armenaca tijekom marša dovoljan dokaz , ukoliko je dokaz za masakr uopće potreban, kako bi se otkrila turska namjera za istrebljenjem Armenaca.“ Franz Gunther, reprezentativni član Njemačke banke, proslijedio je fotografije događanja u Armeniji, no njemačko veleposlanstvo obratilo se Osmanlijama tek pred kraj rata 1918.godine. Şükrü Kaya, osmanski ministar vanjskih poslova, također poznat i kao Talaat-pašina desna ruka, bio je odgovoran za uspostavu mreže od 25 koncentracijskih logora. Postojalo je nekoliko vrsta logora, a najpoznatiji su tranzitni Radjo, Katma i Azaz, kasnije korišteni i kao masovne grobnice. Logori kao što su Lale, Tefridje, Dipsi, Del-El bili su namijenjeni onima koje je deportacija dovela na rub života i čija je smrt bila sigurna u roku dva do tri dana.⁴⁹

Svjedočanstva njemačkih fotografa donose informacije o masovnim grobnicama od čak 60 000 ljudi lociranih prema granici sa Sirijom. Iako je očita težina ovih zločina osmanska vlast i dalje opovrgava činjenicu da je očito riječ o genocidu.⁵⁰

10. Armenski genocid nakon Prvog svjetskog rata

Završetak Prvoga svjetskog rata nije bio kraj napadanja armenske manjine već se ona nastavila i u kemalističkom razdoblju. Diplomatski i ekonomski aspekti armenske državnosti trajno su narušeni genocidom i njegovim nijekanjem, što je Armeniju pretvorilo u najsiromašniju zemlju Sovjetskoga Saveza. Pobjeda kemalista 1921. i izgradnja nacionalne države dovele su do stvaranja zajedničke svijesti o genocidu i njegovu poricanju. Sve odluke, sudovi i dekreti prethodne vlade ukinuti su, suci uhićeni, a zapisi o procesima uništeni. Vrhunac uloge genocida za stvaranje turske nacije bila je opća amnestija 1923. godine, kada je kemalistička država definirala službenu tezu po kojoj se odgovornost za sva djela pripisala Armencima, jer su ih izazvali vlastitim ponašanjem što je nagnalo turski narod i vladu da ih kazne. Većina turskih izvora priznaje tek brojku od 300 tisuća žrtava. Osim toga, turska se strana poziva na dokumente i arhivu ondašnjega glavnog stožera, u kojima se tvrdi da su

⁴⁹ V., Dadrian, *The History of the Armenian Genocide: Ethnic Conflict from the Balkans to Anatolia to the Caucasus*, New York, Oxford: Berghahn Books, 2003, str. 278.

⁵⁰ Z., Budimir, Isto, str. 23.

”armenske bande” od 1910. do 1922. ubile 524 tisuće Turaka. Turci time ne samo da odbacuju optužbe za zločin genocida nego i sebe prikazuju kao ”žrtve armenskog nasilja”.⁵¹

11. Međunarodne reakcije i Armenski genocid danas

Tijekom Prvog svjetskog rata europskoj je javnosti, putem raznih izvješća i obavijesti slanih od strane europskih ambasadora u Osmanskom Carstvu, bilo poznato da se događa određena vrsta zločina i etničkog čišćenja nad armenskim stanovništvom. Stotine svjedoka, uključujući neutralne Sjedinjene Američke Države i saveznike Osmanskog Carstva, poput Njemačke i Austro-Ugarske, primili su i dokumentirali brojne izvještaje i dokumente zločina organiziranih i provedenih od strane osmanske vlasti.⁵²

Zbog visokorazvijene diplomatske mreže Osmanskog Carstva s ostalim svjetskim državama i carstvima, broj ambasadora i diplomata u samom je Carstvu bio velik. Većina njih vršila je službu pregovarača, posrednika i obavještajaca između matične zemlje i Carigrada. U ovom bi kontekstu trebalo spomenuti američkog ambasadora Henrya Morgenthaua koji se među prvima vrlo aktivno uključio u armensko pitanje i njegovo rješavanje. Mnogi vojni službenici su mu podnosili izvještaja o tome što su vidjeli surađujući s osmanskim vojnim snagama. Ponukan silnim izvještajima, ambasador 16. srpnja 1915. šalje telegram Državnom tajništvu SAD-a u kojem ubijanje Armenaca naziva „kampanjom uništenja rase”.⁵³ Isto tako, navodi i izjavu jednog njemačkog službenika koji, ponukan viđenim i svjestan događanja u Osmanskom Carstvu, izjavljuje kako smatra sramotnim to što Njemačka kao kršćanska zemlja ne čini ništa kako bi spriječila ubijanje nedužnih kršćana u Osmanskom Carstvu.⁵⁴ Dok se ubijanje nastavljalo europske su sile, svaka na svoj način, pokušale pomoći ili barem odati počast Armencima. Tako se u SAD-u 1916. izlazi knjiga pod nazivom *The Treatment of the Armenians in the Ottoman Empire* autora Viscounta Brycea i Arnolda J. Toynbea u kojoj donose službene vladine dokumente u kojima se izdaju naredbe za ubijanje Armenaca kao i svjedočenja mnogih sudionika u samom genocidu. Morgenthau 1915. organizira i osniva Američki komitet za armensku i sirijsku olakšicu (*American Committee for Armenian and Syrian relief*) pomoću kojeg uspijeva pružiti pomoć oko 132

⁵¹ Z., Budimir, Isto, str. 23.

⁵² H., Morgenthau, *Ambassador Morgenthau's Story: A Personal Account of the Armenian Genocide*, Cosimo, Inc., 2010. str. 64.

⁵³ H., Morgenthau, Isto, str. 64.

⁵⁴ H., Morgenthau, Isto, str. 128.

000 siročadi u Osmanskom Carstvu te prikupiti stotinjak milijuna dolara novčanih sredstava, koji su Armencima isplaćeni tijekom i poslije Prvog svjetskog rata.⁵⁵

Osmanske su vlasti na napade od strane svjetskih velesila odgovorile kako brane nacionalnu sigurnost od proruskih ustanaka i pobuna. Unatoč jasnim dokazima i brojnim izvještajima poslanim od strane stranih dužnosnika u carstvu, nikakva vojna intervencija nije organizirana kako bi pristupila u pomoć armenskom stanovništvu.⁵⁶

Kroz tursku se povijest od kraja Prvog svjetskog rata provlačilo pitanje krivaca za genocid. Velik broj osmanskih dužnosnika nikad nije osuđen, a turske su vlasti postepeno, uporabom eufemizama i uništavanjem dokumentacije, pokušale umanjiti veličinu događaja te se riješiti svake krivice. U 21. stoljeću moderna turska država i dalje demantira da je početkom 20. stoljeća došlo do genocida, tvrdeći kako je riječ o unutardržavnim sukobima, odnosno svojevrsnom građanskom ratu u kojemu su obje zaraćene strane pretrpjele velike gubitke. Na stranu turske države stali su njezini današnji vojni saveznici poput SAD-a, Velike Britanije i Izraela, a genocid oštro osudile zemlje članice Europske unije i Rusija, koja je čak uvela zakone koji kažnjavaju demantiranje genocida. U Armeniji se i u svim zemljama s armenskim stanovništvom u dijaspori 24. travanj slavi kao Međunarodni dan sjećanja na genocid.⁵⁷

„Prošli genocidi ne pripadaju prošlosti, već su dapače, vrlo aktualni. Skrojili su naša društva u post- genocidna društva u kojima je trauma tih genocida i dalje vrlo prisutna.“⁵⁸

⁵⁵ H., Morgenthau, Isto, str. 180.

⁵⁶ C., Fournet, Isto, str. 29.

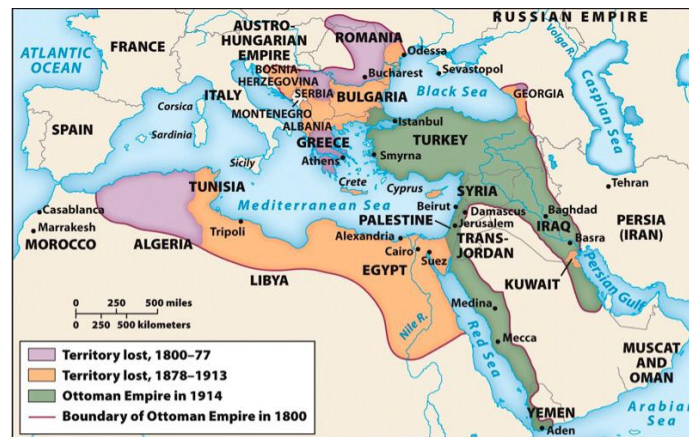
⁵⁷ C., Fournet, Isto, str. 29.

⁵⁸ C., Fournet, Isto, str. 30.

12. Zaključak

Armenski je genocid posljedica geopolitičke situacije onoga vremena, ali i Prvog svjetskog rata kao prvog rata opće katastrofe koji je uključivao i civile. Zahvaljujući njemu, zločini počinjeni nad Armencima mogli su biti lako opravdani. Da rat kao takav nije izbio, pitanje je bi li genocid poprimio ovolike razmjere, bi li se uopće dogodio. Ratu je prethodila opća kriza koja je zahvatila čitav kontinent a čiji je rezultat formiranje Mladoturaka kao organizacije zaslužne za provođenje genocida. Iz današnje perspektive postavlja se pitanje je li genocid kao takav mogao biti spriječen? Jesu li europske velesile, višestruko upletene u probleme Osmanskoga Carstva učinile sve što su mogle kako bi riješile novonastalu situaciju, ili su bile okupirane mogućnošću raspada Carstva te teritorijalnim proširenjima svojih država ukoliko do raspada Carstva i dođe. Mladoturci su inačica europskih pokreta otpora; u njima su tražili svoje uzore, a borili su se više-manje za isto. Sagledamo li situaciju iz takve perspektive, Mladoturci su zapravo pozitivci svoga naroda. No, u čemu je onda tragedija? Armenski je genocid prvi genocid 20. stoljeća, a unutar kojeg je stradali više od milijun ljudi. Armenski je genocid zločin na kojem počiva suvremena Turska država. I ono najgore, Armenski je genocid zaboravljen. Riječ je o zločinu koji turska vlada opovrgava, poriče; europske ga sile ne priznaju desetljećima. Danas je situacija nešto drugačija, spominje se u školama, ali ne obrađuje. Iz tih se razloga o njemu ni ne zna dovoljno. Iako je 21. st., iako je svijet preživio još nekoliko genocida, iz nejasnih se razloga onaj koji im je prethodio, udario temelje – ignorira. A poricanje zločina zapravo je njegovo podržavanje.

13. Slikovni prilozi

Prilog 1. Prikaz teritorijalnih gubitaka Osmanskog Carstva tijekom 19. i 20.st.

Prilog 2. Prikaz teritorija naseljenog Armencima unutar Osmanskog Carstva početkom 20. stoljeća.

Prilog 3. Marševi nenaoružanih Armencina prema zatvoru u Mezirehu.

Prilog 4. *Armenci masakrirani u Aleppu nakon 1918. godine*

Prilog 5. *Transport Armenaca u logore.*

Prilog 6. *Glave odrubljene ubijenim Armencima koje su služile kao trofeji.*

Prilog 7. *Silovana, potom ubijena žena kraj trupla svog djeteta.*

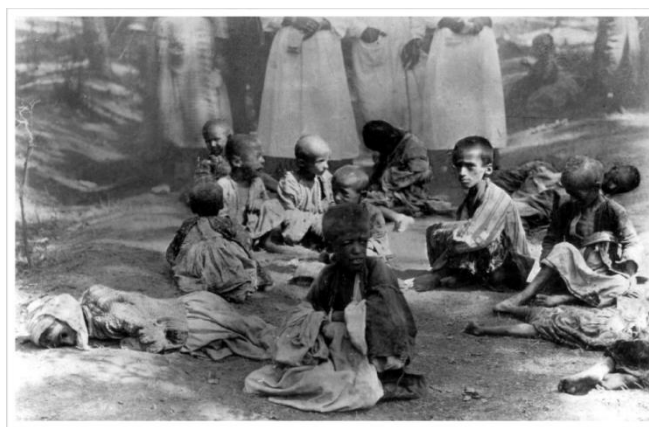
Prilog 8. *Silovane armenske žene, potom pribijene na križ.*

Prilog 9. *Turčin izgladnjelu armensku djecu komadom kruha.*

Prilog 10. *Armenska djeca u marševima smrti.*

Prilog 11. *Izgladnjela armenska djeca na ulicama.*

Prilog 12. *Turski vojnici nakon masakra u armenskom selu Sheyxalan.*

14. Izvori priloga

Prilog 1. Preuzeto s: https://cdn-images-1.medium.com/max/800/0*DaymFFcv3WBOG5zH.jpeg

Prilog 2. Preuzeto s: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/3b/Six_Vilayets%2C_Ottoman_Empire_%281900%29.png/325px-Six_Vilayets%2C_Ottoman_Empire_%281900%29.png

Prilog 3. Preuzeto s: https://en.wikipedia.org/wiki/Armenian_Genocide#/media/File:Marcharmenians.jpg

Prilog 4. Preuzeto s: https://en.wikipedia.org/wiki/Armenian_Genocide#/media/File:Armeniagen6a.jpg

Prilog 5. Preuzeto s: https://en.wikipedia.org/wiki/Armenian_Genocide#/media/File:Armenians_1915_escaping_from_a_railroad_train.png

Prilog 6. Preuzeto s: https://simple.wikipedia.org/wiki/Armenian_Genocide#/media/File:Armenian_genocide_heads.jpg

Prilog 7. Preuzeto s: https://en.wikipedia.org/wiki/Armenian_Genocide#/media/File:Iskrinewspapertortured.jpg

Prilog 8. Preuzeto s: <https://i.ytimg.com/vi/gE-XI6blXB0/hqdefault.jpg>

Prilog 9. Preuzeto s: [http://2.bp.blogspot.com/-wVskay0avmM/UY15Vf9Jh1I/AAAAAAAAAEvc/7NqFf6f2Ziw/s1600/Turk_official_teasing_Armenian_starved_children_by_showing_bread,_1915_\(Collection_of_St._Lazar_Mkhitarian_Congregation\).jpg](http://2.bp.blogspot.com/-wVskay0avmM/UY15Vf9Jh1I/AAAAAAAAAEvc/7NqFf6f2Ziw/s1600/Turk_official_teasing_Armenian_starved_children_by_showing_bread,_1915_(Collection_of_St._Lazar_Mkhitarian_Congregation).jpg)

Prilog 10. Preuzeto s: https://www.churchmilitant.com/images/uploads/Armenian_children.jpg

Prilog 11. Preuzeto s: <https://kurdistanland.files.wordpress.com/2015/04/armenian-genocide.png?w=1000>

Prilog 12. Preuzeto s: http://i.alalam.ir/news/Image/original/2015/04/16/alalam_635647975784371251_25f_4x3.jpg

15. Popis literature

Knjige

1. Akçam, Taner, *From empire to republic: Turkish nationalism and the Armenian genocide*, Zed Books, 2004.
2. Balakian, Peter, *The burning Tigris: A history of the Armenian genocide*, Harper Perennial, United States of America, 2003.
3. Dadrian, Vahakn, *The History od the Armenian Genocide: Ethnic Conflict from the Balkans to Anatolia to the Caucasus*, New York, Oxford:Berghahn Books, 2003.
4. J. Erickson, Edward i Uyar, Mesut, *A military history of the Ottomans*, Greenwood Publishing Group, Santa Barbara, California, 2009.
5. Lemkin, Raphael, *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation- Analysis of Government- Proposalrs for Redress*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., 1944
6. Morgenthau, Henry, *Ambassador Morgenthau's Story: A Personal Account of the Armenian Genocide*, Cosimo, Inc., 2010
7. Skupina autora, *Povijest 15, Kolonijalna carstva i imperijalizam 1881-1914*, Europress holding, Zagreb,2008
8. Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta 1850-1918*, Otokar Keršovani, Zagreb, 1973

Članci

1. Budimir, Zdravko, *Genocid nad Armencima: prvi moderni genocid*, u žarištu: politike povijesti na: file:///C:/Users/Acer/Downloads/PA_21_Budimir.pdf (18. lipnja 2017.)
2. Despot, Igor, *Armensko pitanje u kasnom Osmanskom Carstvu (2)*, na: <http://povijest.net/armensko-pitanje-u-kasnom-osmanskom-carstvu-2/> (29. kolovoza 2017.)
3. Despot, Igor, *Armensko pitanje u kasnom Osmanskom Carstvu (3)*, na: <http://povijest.net/armensko-pitanje-u-kasnom-osmanskom-carstvu-3/> (30. kolovoza 2017.)
4. Despot, Igor, *Armensko pitanje u kasnom Osmanskom Carstvu (4)*, na: <http://povijest.net/armensko-pitanje-u-kasnom-osmanskom-carstvu-4/> (30. kolovoza 2017.)
5. Fournet, Caroline. *The Crime of Destruction and the Law of Genocide : Their Impact on Collective Memory*. Aldershot, England: Routledge, 2007. *eBook Collection (EBSCOhost)*, EBSCOhost (6. lipnja 2017.)

6. Pejić, Luka, *Armenski genocid: sto godina poslije* (1. dio) na: <http://www.h-alter.org/vijesti/armenski-genocid-sto-godina-poslije-1-dio> (21. lipnja 2017.)
7. Pejić, Luka, *Armenski genocid: sto godina poslije* (2. dio) na: <http://www.h-alter.org/vijesti/armenski-genocid-sto-godina-poslije-2-dio> (23. lipnja 2017.)
8. Ümit Üngör, Ugur, *Armenian Genocide, 1915.*, na: <https://www.niod.nl/sites/niod.nl/files/Armenian%20genocide.pdf> (17. lipnja 2017.) ,